

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

66.

TOKAJ

Falulakó koromban annyit hallottam róla, mint katona a kávéról, cigány az oltári szentségről.

Tokaji bornak az üres üvegét sem láttuk. De azért vidáman lehetett olyan polgára a falunak, aki hallhatta köhögni azt a valakit, aki látott tokaji bort ivó embert. Ezt szó soha ki nem forogta közöttünk. Víz-, pálinkaivó népeknek számítottunk a Maros—Körös fattyú ágai között. Olyan szurokfekete földeken éltünk, abban az ősszel bevert vasszög tavaszra kirügyezett, de a szőlőt nem dajkálta. Ugyan a falu alatt, az egykori Kupa folyó tenyérnyi dombhajlatán szőlészkedett néhány borszerető gazda, de hát azok a szőlők olyan molyhosat bogyóztak, hogy tavaszra már megnyúlókásodott a levük, ollóval lehetett csak enni. Aki szerette, élt is vele. Azóta az otthoniak is megtanulták, milyen fajtával kell kertjeiket bebútorozni, hogy az emberséges levet csurrantson.

Érdekes, olyan nagyon nem is esedeztünk a tokaji után. A legendák eljutottak falaink közé, hallottuk, olyan mint a folyékony puska, lángra lobbantja a haldoklót is.

Már évtizedek óta bátran szegedinek tudtam magam, amikor Tokaj világgá kiáltja, hogy ő pedig 900 éves, seregeljünk össze ünneplésére. Lehet, a hírre a kalapom is lekaptam a fejemről, de azért semmi indulatot magamtól nem éreztem volna, hogy táborba szálljak Tokaj glóriázásáért, hanem, milyen csivircsavaros is az élet?

A kisváros kitalálta, hogy a kecske is jóllakjon, a káposztából is maradjon. Minden évben más-más városnak engedi oda a megtisztelő megbízást, hogy tokaji napokon kiállítson, vásározzon, színészi játékot mutasson, író-olvasó találkozót rendezzen, s tömegeljen az író-táborba. Amikor a megtiszteltetés sora Szegedre került, föl is batyuzkodtunk mi itt, mindenféle kaszakapakerülők, s elindultunk a hajnalok hasadtával, hogy az estéli találkozóra megérkezzünk.

Személy szerint engem nem ihingethettek a tokajiak, mert honnét is tudhatnák, hogy a létő világon szedem a levegőt, de nagy indítékot éreztem a menésre, hiszen már annak előtte tíz éve pancsolok a Tiszában, s előbb-utóbb úgyis egyszer megkörnyékezem, hát nem árt, ha előzőleg megfordulok benne, néhány emberrel összejövök, akik tudják, hol laknak, s tán még azt is, miért, és ismerik a város minden zegét-zugát.

Régen megtanítottak a mindent tudó otthoniak, ha magadat egy kicsit is böcsülni akarod, hát ahhoz gondold össze a lépéseidet, szerszámaidat. Ha ki-mégy kapálni, ne azon teljen az idő, hogy a vizért külön kell elballagni, aztán a gyufáért is, a kaparóért újfönt.

Megyünk is egész nap, Tokajnak, hogy estefelére éppen hogy ott vagyunk, de tán még annyi időnk is épp csak maradt, hogy a cipőnk porát letapodjuk magunkról, már vezetnek is bennünket egy nagy ház zsúfolásig emberrel töltött termébe. A vendégváró gazdák java ott ül velünk a pirossal borított asztalnál, s kezdünk. Egy költőt bemutatnak, annak egy-egy versét elmondják. Taps. Új bemutatás. Prózáat olvasnak. Taps. Újabb költő. Rövid életrajz. Verseinek kitergetése. Taps, új prózista. Így megy vagy 45 percig. Azután lehet kérdezősködni.

Mennyi idő kell egy versnek, egy regénynek? Mije van már az írónak? Háza, földje, hány autója, nyaralója, gyereke? Most mit ír? Járt-e külföldön? Hol? Miért, mikor, hányszor? Mit tanult a kintiektől? Könnyű a válasz. Verdesnek a szavak. Úgy tűnik, ennél tovább nem is jutunk, amikor egy piros képű férfi fölemelkedik, nyakán kicsit igazítja az ingét, s azt mondja: hanem az író elvtársnak nem hiszem el, hogy olyan paraszt a mai világban létezne, amilyet ő itt előhozott nekünk.

Ha jól értettem, a faluban pár hete dolgozó állatorvos egy lovas gazda szép lányának elcsavarja a fejét, amit a régi udvarló szívszorongással néz végig. Az apósjelölthöz szalad éjszaka évadján segedelemért. Az is nagykésre kap, elindulnak, hogy az állatorvost megtanítsák a böcsültre. De az állatorvos meg a lány már nincs az esemény színhelyén, hanem elkóborolnak a messzi határokba, s mire hazaérnek, a gazda hároméves szép csikója beleugrott a kaszába, húsz centire kilóg a bele. A ló erről pár órán belül kimúlik, kiteríthetik a bőrét, mert a hashártyájára olyan érzékeny az, akár az ember.

Szaladnak az állatorvoshoz, aki már éppen a határi kóborlás, az éjszakai elcsábítás után otthon alszik, de kötelességtudóan ugrik, teszi a dolgát. A ló alól kikapják a lábait, szalmára döntik, injekciózzák a sebesültet. Varrás, foltozás, borogatás. A lázmérőt lesve ott fekszik az orvos a ló mellett. A kritikus két óra elteltével a csikó feláll, megmarad.

A paraszt elfelejti, hogy a lánya becsületét milyen mélyen megkaristolta a baromorvos. A kés még ott van a kerítés korcába szúrva a szeme előtt, amivel éjszaka az orvost akarta megszurkálni. De már nevetgél, örül. Hát ilyen marha paraszt már nincs, csak a vad analfabéta világból lopja elénk az író.

A torkom kiszaradt a szokatlan szemrehányástól, de mire válaszolnék, megerősíti az előtte szólót egy felháborodott asszony. Hogy de biz a, lehet más vidéken ennyire köszívű az apa, bezzeg mifelénk! A lánygyerek böcsülete

Mocorgások és feszült csöndszünetek váltják egymást, amikor szóhoz kéredzkedik egy fehér fejű, szikár férfi. Szava körül néma csönd feszül. egész lócsordával fölér. Hát minek írnak le ilyet az író urak?

Tokaj sem tud mást, mint Bugac vagy Bócsa.

— Nem vagyok vitatkozó ember. Higgyék el nekem, az író igazat mondott. Az életben sok minden előadja magát, teremt gyilkos helyzeteket, amiből ilyen módon is kikerülhet az ember.

Leült. A tömeg hallgatott. Mellettem ült a városi tanács elnöke, kérdezem tőle, ki volt a pártfogóm?

— A tokaji apátplébános.

Az elnök érezhette meglepettségemet, üdítővel kínál.

A feszültség kicsit föloldódott, vers, próza váltakoztak újra, s a tömeg nem akart mozdulni. Amikor közel négyórás együttlét után elfáradva, min-

dent megköszöngélve fölálltunk, hát az előcsarnokban vár rám a pártfogóm, meg egy vele hasonló korú másik férfi, kezelnék, bemutatkoznak.

— Béres Béla.

— Katona Pál.

— Most köszönjem meg, hogy megmentett a plébános úr a szellemi lincseléstől?

— Szóra sem érdemes. Az igazságot meg kell védelmezni, de nem ezért sorakoztunk föl Pál barátommal, hanem hogy tisztelettel meghívjam a kedves szegedieket egy eredeti tokaji sziklapincébe. Bizonyosan nem volt szerencsénk eddig olyanban időzni.

Nézünk egymásra. A tanácselnök biztat.

— Miért ne? Csodálatos pince. Tokajban sem sokan dicsekedhetnek ilyennel.

Elindulunk vagy tízen. A szegediek, Tenkács Tibor, a tokaji rendezvények fő festőművésze, az elnök meg Pap Miklós múzeumigazgató. A hegynek farolt parókia kapuján belépve azt hittem a pincéig meg nem állunk, de nem úgy verik a cigányt Tokajban.

— Előbb fölnézünk a konyha tájékára, valamit falatozni. Éhomra bort inni nem szabad!

— Mielőtt megkérdeznék — mondja vendéglátónk — előrebocsátom, mi, Pál barátommal, 1927-ben az első végzős teológus növendékek voltunk Szegeden, s azóta is tele vagyunk rajongással, szeretettel Szeged iránt. Pedig csak pár évet töltöttünk ott, s nem volt Tokajban sem Tiszátlan az életünk. Ugyan Pál barátom a bodrogkeresztúri Árpád-kori templomban szolgál, de megbeszéltük, amikor hírét vettük a szegediek jöttének, hogy megvendégeljük önöket. Ismeretlenül. Aki Szegedről jön hozzánk, az tán nem is lehet rossz ember. De azon túlmenően, évtizedek óta nem láttunk szegedit. Hogy is nézhetnek ki, hogy beszélnek, özöben-e, és hogy gondolkoznak? Kiterveltük, akárhogy is, de találkozniuk kell! Olyanok voltunk, mint a gyerekek. Hetek óta vártuk az alkalmat. Nem haragszanak? Nem veszik tolakodásnak? Nem akarunk semmi egyebet. Kis szegedi levegőt, amit maguk hoztak, ízeket, illatokat, hangokat akartunk már. Azt nagyon! Gyerekesség. De hiszen kétéhesek vagyunk! Mind a ketten.

A szójátékkal élnek felénk is a hetvenhét évesek, tehát nem kell magyarázat.

És még mindig nem nézünk a pince felé, mert ahogy bekukkantunk a paplak egyik szobájába, hát az tele kegyeleti tárgyakkal. A vásárban árult Házi áldástól az országúti keresztről lekéredzkedett középkori korpuszokon át a görög, orosz, hucul ikonokig.

Nem az ezüstözött, aranyozott tárgyak csillogása fog el bennünket, hanem a korok mestereinek kezemunkájából áradó történelmi lehelet. Az 1800-ban készült Északgörög Galata Istenanya, az Északgörög triptichon, az 1836-os keltezésű kazányi Istenanya ikonja és még továbbiak egész sora, bezárva a kijevei Barlangkolostorban készült Evangéliumos könyvvel.

Minden tárgy kitéhetne egy-egy regényt. Hogy készült, ki volt a mester, milyen utakon jutott el hazánkig, milyen életet éltek birtokosaik. De hát ezt nem tudhatjuk meg soha, de soha.

Ezalatt a borkorcsolya elkészítette bennünk az ital alá illő pályát. Leereszkedtünk a pincébe. Nem vagyunk nagy ivók, és nem rezegtünk érte soha. Ahogy leérünk, kis előadásban részesülünk a sziklapince koráról, s a neme-

sító zöldpenészről, amely csak itt tud a mai Magyarországon élni és éltetni. Közben előcsillan az első kóstolatnyi bor a poharakban. Béla bátyánk megemeli a talpast, ahogy hithű papok a monstranciát. Megemeljük, ahogy ő.

— Előbb az illatát izlelni! — köröz poharával az orra alatt. Mi is. Százféle fűszerszámok, virágok, tavaszi szelek, őszi esős idők, téli tisztaságok, fenyőgyanták, fenyves erdők, rózsaligetek, szegfűborsok, bazsalikomok, basarózsák és minden szép szagú illatlemlék, amit csak valaha az agyunkba tudtunk szívni, az együtt szalad belénk.

— Egy kortyot harapni, de nem lenyelni!

Szépen az inyeinkkel fölnyomni a fogak sörényére, körülzalajtani rajta, onnét fölcsapódik harmóniája a szájpadrásra, ahogy kórusok verik a templomok boltozatait.

Nem akarom kedves vendégeimet itatni, de kötelességemnek tartom az itteni bort és a vele való élest megismertetni. Haraphatjuk a második kortyot! Foglalkozhatunk más témákkal is. Hiszen kilenc hordó tartalmát mutatom a kedves vendégeimnek. Beszéljessünk.

— Magam is csak hallok róla — kezdte a tanácselnök beszéltetni a plébánost —, hogy ez a pince a valamikori tokaji várral volt összekötve.

— Nem lehetetlen. A rómaiak idejéből tudjuk, hogy akkor is fontos átkelőhelynek az őrizetére rendelt erősség volt Tokaj, amely Lemberg-től (Lvov) elindulva országokat összekötő utak csomópontjában állott. A honfoglaláskor pedig Árpád fejedelem Tarcal nevű harcosának adományozta a tájat, és ő újíttotta meg az erősséget, amit Hymesudvarnak nevez Anonymus krónikája.

Teológus koromban Szegeden hallgattam a drága emlékezetű Mészöly Geodeon szöfejtését, éppen a himes udvarról valót is, amely szerint az nem valami díszes udvart jelentett, hanem óriási oszlopokkal, „him”-ekkel kerített és befont területet, ahogy a várszakértők mondják, erősséget.

Tokaj nevét 1047-ben írják le először, onnét merjük városunkat 900 évesnek tudni, de ekkor már romokban a földvár. 1338-ban Czudar Péter bán kőtoronyt épít a himesudvar helyére, amelyről messzi ellátni a tájék fölött, kis csüngő, vigyázó házak ülnek a torony négy sarkán. Durazzói László már kőfallal kerítetteti, palotát rakat beléje, rejtekes kijáró alagutakat véset alá, hogy vészek idején a külvilággal szükséges kapcsolatnak utat nyisson.

Mátyás király olasz mérnökök által megújíttatja, amelynek huszárvárában 2000 lónak való férőhelyet, takarmányt, annyi embernek való szállást, élest biztosított. Falai körül számtalan ostrom, vereség, győzelem halmozódott össze a történelem évszázadai alatt, amíg végül a Rákóczi-szabadságharc után, ahogy a magyar várak százait, az osztrákok fölrobbantották, s helyét fölshántották, bevetették sóval.

Kolostora az első keresztény királyok óta itt húzódott ezen a portán, amelynek pincéjében ülünk. Nagyon is lehetséges, hogy amiben most békésen pihenve érlelődnek boraink, valamikor a futárok és küldöncök, hírnökök és földerítők jártak, mint titkos folyosón.

A himesudvarból miként lett kővár, azt elmondtam, de miképp lett Tokaj, azzal adós maradtam. Több ágra szakad a magyarázat, hogy melyik vezet az igazi forráshoz, azt a nálam hivatottabb nyelvkutatók illetékesek eldönteni.

Van, aki a Tok halból eredezteti, amely a hegy lábánál összetalálkozó Bodrog és Tisza langóiban szeretett tanyázni, s minden bizonyossággal nagy bőségben. Tokos hely lehetett. Azt a lehetséges névmagyarázatot a régi nyelv-

vészek tagadják, hogy a bolgárok, tótok nyelvében található sztokaj, összefolyás, szóból eredhet a város neve, azzal a törvényszerűséggel, hogy a mássalhangzó-torlódástól iszonyodó magyar beszéd elhagyta a szó előtti sz-t, úgy maradt tokaj, így lett Tokaj a helymegjelölő névből.

Víz mellett élő embernek nagyon is kézenfekvő a magyarázat. A mai halászsokkal beszélgetve kiderül, hogy ők egymásnak átadva előző napi munkálkodásaik helyét, milyen^ovarsát, vejstét hová tűztek le, olyan földrajzi megnevezéseket használnak, amit a kívülálló nem tud, nem használ. Például. Híd föle, híd alja, sarkantyú széle, kanyarulat mellye és így tovább.

Ezeket nem írják le, mert csak nekik fontos. A mindenki számára fontosat leírták, használták, rögzítették. Ennyit tudok, meg annyit, hogy a harmadik hordó zamatait bátorkodom kínálni. Tessék elválasztásul a második hordóbelihez egy falat fasírozottal élni.

Egy szegedi költő, nem ismerve a nagy borok szokásait, már versel.

— Ez borabb az előbbinél?

Kinevethetnénk, de Katona Pál, bodrogkeresztúri plébános szavunkat vágja.

— Noha Béres Béla száz okleveles, aranyérmes, elismerő diplomás, külföldi kiállítások verhetetlenje, ám az én pincémben sem löre erjed! Vagyok olyan Szegedszerető, mint Béla, úgy nem mehetnek haza, hogy boromat meg ne kóstolják!

— De hát az lehetetlen! — mondjuk kórusban. — Mindjárt éjfél ver az óra.

— Mi az nekünk. Szólok a szekereimnek, húsz perc alatt átszaladunk. Árpád-kori a templom, úgy nem mehetnek el, hogy ne lássák. Jó-jó, hát maguknak is akad Tápén hasonló korú, de bor soha nem volt alatta!

— Na, az csúnya lenne, hogy elszaladunk a legjava itókám elől — tiltakozik Béres Béla.

— Mutasd a javát, aztán azzal az ízzel a szánkban, kóstoljuk az enyémet.

A két öreg páter aranyos acsarkodása a mi kedvünkért csordogált. Nem huzakodhattak ők tán egymással soha semmiben. Hanem tették magukat, egymás borocskáit pocskolva, mint a legénykedő fiatalok.

S egyszer idegen férfi jön a pincébe, hogy előállt a három kocsi.

Szedelőzködünk.

Java sötét üli a Bodrog völgyét, amelyben kanyarog a műút, amikor odaérünk a tettek mezejére, s a falusias világításban inkább csak érzékeljük, mint látjuk, hogy a vastag tornyú kis mokány templom kikönyököl ajtójával, tornyával az útra, s a hajója beásta magát a hegy alá.

A paplak, ahogy Petőfi írja Tompa Miska lakásának látogatásakor, vas-tagon átítatva tömjén- és pipafüsttel.

— Pincém sem olyan fényes, mint a szomszédomé, mert ahogy a régi közmondás tartja, ha szegény az eklézsia, maga harangozik a pap.

— Persze, úgy könnyű. Villanyra jár a harangja, az orgonáját is villany hajtja!

— Te sem panaszkodhatsz e tekintetből, Béla öcsém!

Az emlékezetes tokaji napok után évek elszaladnak, amikor a Tiszajárásban odajutok, hogy új puskaporért jövök a városba. Csöngetek Béres Béla kapuján, hiszen a tokaji borok száz oklevéllel elismert pátriárkáját, mindent tudóját is tiszteltem benne.

A csöngőszóra nyíló ajtóban ostyaképű kis káplán jelenik meg, szeme kérdése előbbre szalad, mint a szava.

— Mivel szolgálhatunk?

— Béres Bélát keresem.

Néz rám, kutató tekintettel, mert aki nem a plébánost keresi, nem Béres Béla plébánost, csak simán Béres Bélát, az valahogy nem hivatalos ügyben érdeklődhet.

— Sajnos már nem szolgál velünk!

De az én szememben is jelentkeznek a kérdőjelek.

— Az utóbbi években sokat betegeskedett, nem tudta ellátni a hivatalát, a papok szociális otthonába költözött!

— Mi lett a könyveivel?

— A könyveit, ikongyűjteményét nekiajándékozta a tokaji múzeumnak. Az ajtó becsukódott.

SALLÓ ISTVÁN FARAGVÁNYA: DÁNIEL AZ ÖVÉI KÖZÖTT